

[Jednota pravdy a její vztah k subjektu; pravda a systém]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[\[Příležitostné poznámky, 1958\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[\[Příležitostné poznámky, 1958\]](#)

- ◆ myšlenkový deník – záznam, česky, vznik: 23. 7. 1958
- ◆ philosophical diary – record, Czech, origin: 23. 7. 1958

Pravda je jedna především v tom smyslu, že v dané situaci (okolnostech) o určité věci platí v jednom smyslu jen jedna pravda. Bez tohoto předpokladu není možné poznání: dvojí pravda, nebo dokonce vícená pravda prostě není žádná pravda. Ale zkoumejme blíže, co to vůbec znamená „jedna pravda“. Co činí pravdu *jednou* pravdou a co ji liší od toho, co pravdou není?

Zřejmě mylné je pojetí, které se pokouší pravdivé poznání založit v nějakých pravdivých nebo alespoň pravých „elementech“. Už Aristotelés viděl, že mimo soud není pravdy, že pravda je v soudu. Dnes vidíme, že to byl jenom první krok, první výhled. Ani sám soud ve své izolovanosti nenese s sebou svou pravdivost jako svou kvalitu, resp. kvalifikaci.² Musíme uvažovat vždy kontexty širší,³ než je pouhý izolovaný soud. Nicméně už Aristotelův poukaz na soud jako místo, které je vlastní pravdě, nese s sebou důraz na jistou uzavřenost, ucelenost, v níž pravda jediné může dojít výrazu. To zůstává v platnosti i tehdy, když postoupíme od izolovaných soudů dále ke kontextům širším. Odtud proslulé Hegelovo přesvědčení, že pravda je možná pouze jako systém.

Dříve než přistoupíme k určitému zproblematizování těchto tezí, povšimněme si skutečnosti, že tu nějaká celostnost, tj. relativní uzavřenost či spíše jednota jest. Musíme se ptáti, odkud pochází, čím je zaručována a zajišťována. Na první pohled je zřejmé, že rozmanitost různých pravd má svůj původ v rozmanitosti skutečnosti, k níž se tyto pravdy odnášejí. To však naprosto nelze říci o jednotě, tj. celistvosti jednotlivé pravdy. Ta není garantována samotnou skutečností, neboť v každém pokusu o postižení pravdy jde o výběr skutečnosti, jíž se toto postižení má týkat, o jakési vykrojení sféry, o níž nám půjde a na niž se zaměříme. Naskýtá se alternativní řešení: můžeme hledat zdroj onoho sjednocení, ucelení v tzv. subjektu. Tu jsme však právě na místě, které má eminentní význam pro další postup. Co dělá totiž subjekt jedním subjektem, jednotou, celkem, který je nadto schopen sjednocovat i perspektivy natolik, že činí pravdu jednou pravdou, jednotou? Odkud se bere tato jednota a zároveň sjednocovací schopnost subjektu? Není nějaká vnitřní příbuznost mezi obojí celkovostí? Tu je na místě zkoumání o povaze subjektů a subjektosti. Výsledkem tohoto zkoumání pak je (jak naznačeno v dis[ertační] práci)⁴ předpoklad jakési záruky každého takového sjednocování, která nemá předmětný charakter a která tedy nemůže sama být subjektem. Ta pak vlastně tvoří věci tím, čím jsou, tj. je garantem jejich pravé povahy, pravé tvárnosti. Ovšem subjektivně se nemůže pravá tvárnost objevit jinak než jako pravda o této tvárnosti, pravá povaha jako pravda o povaze atd. Tak se ukazuje podstatná vnitřní souvislost mezi našimi pravdami a mezi oním nepředmětným garantem, nepředmětnou zárukou všeho sjednocování, tedy i sjednocování jednotlivé pravdy o věcech (věci). Pokoušíme se to vystihnout tím, že jednotlivé pravdy chápeme jako pojetí,

¹ Tj. z diskusního setkání u Josefa Lukla Hromádky. – Pozn. red.

² Následující záznamy (od 23. do 30. 7. 1958) představují celek poznámek pořízený nejprve v rukopise a posléze přepsaný autorem do strojopisné podoby. Odchytky mezi obojím zněním jsou vyznačeny v poznámkách pod čarou. – Pozn. red.

³ V rukopise: „kvalifikovanost“. – Pozn. red.

⁴ V rukopise: „Musíme vždycky uvažovat kontexty širší...“ – Pozn. red.

postižení pravdy o věcech, tedy ve skutečnosti pravé povahy věcí. Onu nepředmětnou záruku sjednocování tedy chápeme jako pravdu (absolutní, jedinou), o jejíž postižení se naše jednotlivé pravdy (jako lidské pokusy) právě pokoušejí.

Na tomto základě můžeme nyní přistoupit k slíbenému zproblematizování prvotních tezí o ucelenosti, systematickosti pokusů o postižení pravdy. Ucelenost systému je proto postulátem, protože pravda (absolutní) jest jedna, jest právě ucelená, resp. garantem vší ucelenosti. Relativnost každého takového pokusu je však dána tím, že tu je v celek sjednocováno něco tak částečného, co vůbec je subjekt schopen nějak pojmout. Je proto každý systém, resp. pokus o systém nesen přesvědčením o jednotě pravdy (absolutní), a ergo o relativnosti jednotného systému, který se pokouší o její částečné postižení. Odrazem toho jest skutečnost, že žádný systém nesmí být zcela ujednocen a uzavřen, nemá-li se z pokusu o postižení pravdy stát zábranou a překážkou každého takového pokusu. Každý systém je etapou na cestě za pravdou. Protože však sám v sobě musí být nějak sjednocen, což znamená, že⁵ se nemůže prostě vyvíjet a vývojem přejít v systém jiný, je cesta za pravdou vlastně nutně střídáním systémů. Souvislost mezi systémem vystřídaným a střídajícím je umožněna a uskutečněna rozpory v prvním a sledování jejich vlastní dynamiky směrem do druhého. Z toho je zřejmé, že pravdu nelze nazírat, nýbrž je nutno za ní jít. Pro naše poznání je příznačné, že je to *cesta* za pravdou. To neplatí jen o životní cestě jednotlivcově, ale rovněž o celých historických etapách. Dějiny filosofie je třeba chápat jako dějiny pokusů o postižení pravdy, tedy opět jako cestu za pravdou. Ale vzhledem k tomu, že se (absolutní) pravda uskutečňuje jako pravda právě na této cestě, je tato cesta za pravdou současně cestou pravdy. A to tím spíše, že (jak bylo ukázáno jinde) pravda není něco, k čemu bychom se nějak měli přibližovat (tedy něco pevného na rozdíl od proměnlivosti všeho reálného dění i od proměnlivosti našeho vlastního života), nýbrž spíše něco, co na nás apeluje jako výzva a co má být naším prostřednictvím přinášeno, vnášeno do situace, uskutečňováno, realizováno. Proto sám výraz „cesta za pravdou“ není zcela přiměřený, neboť s sebou nese nesprávné konotace (jako že soustředění pozornosti je odváděno od věcí běžných a běžně proměnlivých a upínáno na absolutní pravdu jako na cosi jiného). Snad i „cesta pravdy“ není termín zcela přiměřený,⁶ protože tu chybí poukaz na relativnost, částečnost. Nicméně je dobře patrné, že pravda míří k věcem, ke světu, nikoli z něho ven.

580723

⁵ Srv. L. Hejdánek, *Pojetí pravdy a některé jeho ontologické předpoklady* [strojopis], Praha 1952. – Pozn. red.

⁶ V rukopise: „to zn. že“. – Pozn. red.